

Doç. Dr. Mehmet Emin ULUDAĞ

Düzce Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Düzce/TÜRKİYE
mehmeteminuludag@duzce.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-7902-650X

ARABA SEVDASI'NIN HÜRRİYET KASİDESİ'NDEN ETKİLENME BOYUTU: DOĞRULUK VE GÜVENLİK DEĞERİ VE YALAN DEĞERSİZLİĞİ

THE IMPRESSION SIZE OF ARABA SEVDASI
TO HÜRRİYET EULOGY: THE VALUE OF
TRUTH AND SAFETY AND THE
INSIGNIFICANCE OF LIE

DOI Number: 10.28981/hikmet.442598

ÖZ

Temalar birbirinin devamı olan konu zincirleridir. İşlendikçe tükenmezler. Bilakis boyutlarının derinlikleri ortaya çıkar. Bu madenlerin en iyi işleyicileri fikir çilesini çekenlerdir. Bunların başında da şairler ve romancılar gelir.

On dokuzuncu asır, temaların en çok yozlaştığı devirlerden biridir. Çünkü medeniyetler varlıklarını ve içkin değer olan özgünlüklerini kaybetmeye başlar bu devirde. Etkilenme endişesi her tarafı kaplar. Aşkın değerlerini koruyamama korkusu yazınsal alanların en hareketli kısmı olur.

Namık Kemal yazı hayatının büyük bir kısmını bu alan üzerinde yoğunlaştırır. Ortaya koyduğu eserler bunlardan izler taşır. Ancak en büyük etkilenme endişesini temel değer olan doğruluğun(sıdk) sapması üzerine odaklar. Bunun devlet kapısında olmasını da yıkımın başlangıcı olarak algılar. Bu bağlamda da Hürriyet kasidesini yazar. Sesi gürdür ve ifadeleri nettir. Kasidenin içeriği topluma ve devre tutulmuş bir aynadır.

Recaizade Mahmut Ekrem de aynı kaygıları eserlerinde dile getirmeye çalışır. Bu bakımdan Namık Kemal'in etkisi açıkça görülür. Fakat Recaizade Mahmut Ekrem'in sesi gür olmaktan ziyade kısaktır. Hürriyet kasidesindeki yozlaşmışlığın etkisini ve endişesini Araba Sevdası'nda Keşfi Bey'le somutlar. Doğrudan anlatılan, yalanın kendisidir. Kasidedeki sıdkın ve selametın gitmesini ve yerine geçen yalanı tersinleme ile anlatır.

Bu çalışmada bu etkilenme endişesi ortaya konmaya çalışıldı. Temalar zincirinin nasıl boyut değiştirerek hayatta kaldıkları vurgulandı.

Anahtar Kelimeler: Hürriyet Kasidesi, Araba Sevdası, Doğruluk, Yalan, Keşfi Bey.

ABSTRACT

Themes are subject chains which continue each other. They do not give out as they are processed. On the contrary depth of their sizes show up. The best processors of these sources are who bear to thought ordeal. Poets and novelists lead to these.

Nineteenth century is one of the periods which subjects are mostly corrupted. Because the civilisations start to lose their values and their innate originalities in this period. Anxiety of being affected covers everywhere. The fear of not being able to protect the values of love becomes the busiest literary domains.

Most of the writing life of Namık Kemal focuses on this domain. The works which he produced shows traces from these. But he focuses the biggest anxiety of being affected onto deviation of truth which is a basic value. The happening of this in the government is perceived as inception of havoc by him. And on that note he writes the Hürriyet Eulogy. His manner is strong and his statements are clear. The content of eulogy is a mirror which is shown to the society and the period.

Recaizade Mahmut Ekrem too tries to utter the same anxieties in his works. From this point of view the effect of Namık Kemal is clearly seen. Yet the manner of Recaizade Mahmut Ekrem is weak rather than strong. He clarifies the effect and anxiety of corruptness in Hürriyet Eulogy with Mister Keşfi in Araba Sevdası. The thing which is told directly is the lie itself. The loss of truth and soundness, and the lie which replaces in eulogy is expressed with irony.

In this work the anxiety of being affected is tried to be revealed. How chain of themes survived by changing as significance is emphasized.

Keywords: Hürriyet Eulogy, Araba Sevdası, Truth, Lie, Mister Keşfi

Giriş

On dokuzuncu asır, milletler için tarihteki yerini, bir tarafı yenileşme diğer tarafı yozlaşmaya dayalı olarak alır. Yenileşme, çağın getirdikleriyle yüzleşme ve olumlu tarafa evrilme olarak sunulur. Yozlaşma ise kendine yabancılaşma ve kendinden uzaklaşma olarak ortaya çıkar.

Özündeki iyi nitelikleri dış etkenlere bağlı olarak zaman içerisinde kaybetmek anlamına gelen yozlaşma eylemi genel bir ifadeyle değer kaybı olarak düşünülmektedir. Değer ise, *bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılıktır.*¹ Yani etrafında kümelenmeye değer şey olarak da anlamlandırılabilir. Bu kümelenmenin bileşenleri artıkça değer varlık sebebi ortaya çıkar. Topumlarda belirleyicilik derecesi alenileşir.

Değer-davranış ilişkisinden önce değer-düşünce ilişkisi gelir. Bu sürecin de belirleyenleri din-felsefe-sosyoloji-psikoloji vb. alanlardır. Bunların uyum süreci toplumun ahengini artırır ve bireylerin de mutluluğunun kaynağı ve huzurlu yaşamlarının alanı olur. Bu alandaki çelişkilerin ortaya çıkışı ise yozlaşmışlığı ve neticesinde de dağılma sürecini getirir. Tarih sahnesinden toplumların veya bireylerin yok oluşunu hızlandırır.

Bütün bunlardan hareketle denilebilir ki yerel, ulusal ve evrensel davranışların ortaklık paydasının en fazla olduğu süreçlerin başında ortak değerlerin kullanımı gelir. Bu ortak değer bağlamında efradı cami olan değerlerden biri de *doğruluk(sıdk)* ve *güvenlik(selamet)* tir. Bu değerler bütün toplumların varlık sebeplerinden biri olduğu gibi sürekli ve etkili değerleridir de. İnsanın tarihinde ve her döneminde, değişim ve yeniliklerin yaşandığı her süreçte güncelliklerini korurlar.

Tazimat hareketleriyle başlayan yenileşme hareketleri Osmanlı toplumu için değerleri sürdürebilme noktasında önemli ve yıpratıcı bir sınav olmuş, ayrıca bu süreçte aydınların rolü de bir o kadar önem taşımıştır.

Osmanlı devletinin yenileşmeye kapılarını açan aydınlarından biri de Namık Kemal'dir. Namık Kemal yenileşmenin yanında yer alırken yozlaşmanın da

¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988, s.345.

karşısında durur. Modernleşme bağlamında yeni kavramlar -ki özellikle hürriyet- üzerine yoğunlaşır. Diğer taraftan hukuk, eğitim, yazınsal alanlar gibi faaliyetlerle geniş bir yelpazede yenilik kapılarını aralamaya çalışır. Bunu yaparken en çok edebiyatın malzemesini kullanır. Tiyatro türünü çok önemser ve bu alanda eserler yazar. Romanın varlığını kabul eder, topluma amatör denemeler sunar. Gazete, en etkili olduğu alanların başında gelir. Şiire gelince, onun şiiri hem yeniliği hem de yozlaşmışlığı ortaya koymakta en yetkin olduğu alanı oluşturur. Şiirleri içinde *Hürriyet kasidesi* ise özet bir Namık Kemal portresi veya mücadelesi gibidir.

1867 yılında yazılan bu kaside, hem yenileşmenin hem de yozlaşmanın bir özeti olarak düşünülebilir. İhtilal havasında ve yüksek perdeden söylenecek sözün giriş kapısı bellidir. Namık Kemal'e göre asrın yenileşmesi doğruluk üzerine bina edilebileceği gibi yozlaşması da doğruluktan uzaklaşma ile olur.

Ahmet Hamdi Tanpınar yaptığı Namık Kemal değerlendirmesini detaylandırırken, onu hayatta tutan iç kuvvetlerin olduğunu ve bu iç kuvvetleri değerlerin sağladığını söyler. *Değerler ve onun kuvvetini veren ahlak ve ahlakın aynası ve kaynağı "vicdan"* dır der.

Namık Kemal bir ahlakçı değildir. Bununla beraber muhtelif yazılarında, dolayısıyla da olsa ahlaka temas etmiştir. Edebi eserlerinde ise daima değerler üzerinde durmuştur. Bu itibarla onun ahlak telakkisini, yani kıymetler alemi kolaylıkla çıkartabiliriz² anlayışındadır.

Bir diğer dönem sanatçısı olan Recaizade Mahmut Ekrem ile Namık Kemal arasındaki münasebet bir usta çırak ilişkisinden ziyade selef-halef münasebetindedir. Hassaten *Tasvir-i Efkar* gazetesi dolayısıyla bu durum uzun soluklu bir dostluğa döner. Ekrem de cemiyetin haliyle alakadardır. Ama sesi Namık Kemal kadar gür değildir. Mizacının ve yaşadıklarının onda oluşturduğu ve kendisinin de ısrarla görünmek istediği portre, sakinlik içinde bir devir tahlili yapmaktır. Ürettiklerinin hemen piyasaya çıkmasını engellemesi ve yazdıklarını bir müddet bekletmesi bundan olabilir. *Araba Sevdası* da piyasa çıkmak için bekleyen ürünlerinden biridir.

² Tanpınar, Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013, s. 421.

1884 yılında kaleme aldığı bu romanı 1896 yılında yayınladı. Kurgusu daha önceki yıllara gider. Ama yazmaya bu tarihte başladı. Romanın yazılma tarihi ve Namık Kemal ile olan münasebet ve romanın vakasına olan bakışımız bu etkilenme endişesini güçlendirir. Çünkü romanın en trajik taraflarından biri Keşfi Bey'in yalanıyla çöken Bihruz Bey'in hem kendini hem de Perives'i selamette göremeyişi ve romanın sonunda bu yozlaşmışlığın ortaya çıkardığı çöküşün kaçınılmaz oluşudur.

Namık Kemal de çağın hükümlerinin doğruluktan ve güvenden sapsamasının topluma maliyetinin yüksek olacağını bilincindedir ve bu maliyetin faturasını önce kendine yani bireye çıkarır. İzzet ve şerefiyle hükümet kapısından çekildiğini söyler. Sonra yozlaşmanın bedelini beyitlerde sıralamaya başlar.

Recaizade Mahmut Ekrem ise doğrudan, yenileşmenin somutlayanlarını romanına konu edinir. Hatta bu durumu bir metafor olarak romanın adında özetler. *Araba Sevdası* bu hülasa. Roman her ne kadar görünüşte Ahmet Mithat Efendi'nin *Felatun Bey ile Rakım Efendi*'sinin bir devamı gibi sunulsa da *Hürriyet Kasidesi*ndeki temanın endişesi daha ağır basar Recaizade Mahmut Ekrem'de.

Roman konusu itibarıyla yanlış batılılaşmanın eleştirisidir. Roman kahramanları tek tek ele alındığında birçoğunun yalan üzerine kurulu sahte kişilikler olduğu söylenebilir. Ancak norm karakter olan Keşfi Bey'in tahlili ve temsil ettiği karakter yalanın vücut bulmuş şeklidir ve Namık Kemal'in asrı tanımlayan doğruluğun gitmesiyle ortaya çıkan yozlaşmışlık durumunun özeti gibidir.

Hürriyet Kasidesi'nin muhtevasını dört bölüm halinde değerlendiren Mehmet Kaplan ilk on dört beyitlik kısmı; “Yüksek kıymetleri ortaya koyan prensip mahiyetindeki beyitler”³ şeklinde isimlendirmiştir. Bahsi geçen bu on dört beyitlik kısım, Recaizade Mahmut Ekrem için Keşfi Bey karakterinin oluşumunda bir ilham kaynağı olmuştur denilebilir. Keşfi Bey'in nezdinde doğruluk(sıdk) ve güvenlik(selamet) kavramlarının nasıl yozlaştığı açıkça ortaya konulur. Keşfi Bey romanın neredeyse her yerindedir. Ana temanın veya başkahramanın gölgesi gibidir. En büyük özelliği ise yalanın onun karakteri olmasıdır. Baştan sona yalanla

³ Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri 1*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1991, s. 45.

ana karakterin etrafını sarar. Olmayan sevgilileri birbirinden uzaklaştırır. Denetimli arzularını denetimsiz yalanla gerçekleştirir. Sonuç, görünüşte bir ailenin, arka planda da bir toplumun yozlaşması ve dağılmasıdır.

Namık Kemal'in 1867 yılında toplumdaki yozlaşmadan hareketle ve çok güçlü bir girişle kaleme aldığı *Hürriyet Kasidesi*'nin ilk beyti doğruluk değeri bakımından asrın bir panoraması gibidir. Belki de şiirin en güçlü yeridir; hem tema hem de değer olarak.

Görüp ahkâm-ı asrı münharif sıdk u selametten

Çekildik izzet ü ikbal ile bab-ı hükûmetten⁴

Namık Kemal'in bu tavrı sadece onun hassasiyetinden kaynaklanmaz. Sıdk ve güvenlik değerlerinin cevherinde olan kıymetin örselenmesinin verdiği zarardan da ileri gelir. Asrın hükümlerinin sapması -ki burada sapma olumsuzdur - toplumla alakadar olan her düşünce adamının tespit etmeye çalıştığı bir durumdur. Bilhassa devrin alimleri ve münevverleri bu tespiti yaparken teşhisin tedavisini de sunar.

Namık Kemal'in ısrarla savunduğu Tanzimat ideolojilerinden *İslamcılık*, devrin siyasi ve dini otoritesinin de temel ideolojisidir. Çünkü doğruluk İslam dininin esas umdesidir. Bu ideoloji noktasından kendisini Namık Kemal ile aynı safta gören Said Nursi de on dokuzuncu ve yirminci asrın en büyük sapmasının bilhassa İslam dünyasının içinde bulunduğu kaos ve geriliğin, bu sıdkın yani doğruluk değerinin toplum ve birey hayatından gitmesine, yerini yalancılık ve yozlaşmışlığın almasına bağlar. Bu noktada Namık Kemal'in edebiyat sahasında başlattığı bu değerini dini sahada en büyük temsilcisi olur. Bilhassa 1911 yılında Şam'da Cami-i Emevi'de verdiği hutbede İslam dünyasının geri kalmışlığına altı hastalıklı noktanın neden olduğunu söyler. Bunların en önemlilerinden birinin de sıdkın yani doğruluk değerinin toplum hayatından gitmesine, onun yerine yalancılık ve yalancılıktan doğan türlü yozlaşmışlığın gelmesini bağlar. *Ki, bütün hayatımdaki tahkikatımla ve hayat-ı içtimaiyenin çalkamasıyla, hülâsa ve zübdesi bana kat'î bildirmiş ki: Sıdk, İslâmiyet'in üssü'l-esasıdır ve ulvî seciyelerinin rabitasıdır ve hissiyat-ulviyesinin mizacıdır. Öyleyse, hayat-ı içtimaiyemizin esası*

⁴ Kurdakul, Şükran, *Namık Kemal*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2000, s.100.

olan sıdkı, doğruluğu içimizde ihyâ edip onunla mânevî hastalıklarımızı tedâvi etmeliyiz.

*Evet sıdk ve doğruluk İslâmiyet'in hayat-ı içtimaiyesinde ukde-i hayatiyesidir. Riyakârlık, fülî bir nev'i yalancılıktır. Dalkavukluk ve tasannu, alçakça bir yalancılıktır. Nifak ve münafıklık, muzır bir yalancılıktır. Yalancılık ise, Sâni-i Zülcelâlin kudretine iftira etmektir.*⁵

İttihat-ı İslam'ın savunucusu olan Mehmet Akif de aynı dertten mustarıptır. *Safahat*'in çoğu yerinde bu derdi dile getirir. 1913 yılındaki feryadı çok trajiktir.

Müslümanlık bizden evvel böyle zillet görmedi!
 Hâlimiz bir inhilâl etmiş vücûdun hâlidir;
 Rûh-i izmihlâlîmiz ahlâkın izmihlâlidir.
 Sâde bir sözdür fakat hikmetlerin en mücmeli:
 Bir halâs imkânı var: Ahlâkımız yükselmeli,
 Yoksa pek korkunç olur katmerleşip hüsrânımız...
 Çünkü hem dünyâ gider, hem din, eğer yapmazsanız⁶

3 Ekim 1918'de Sebilürreşad'da Ataulah Behaettin'in İslam dünyası ile ilgili yayınlanan yazısı Mehmet Akif'e çok tesir eder. Beş sene sonra yine İslam dünyası ile ilgili kanaatleri ve gözlemleri aynı sıkıntılı vaziyetlerdir.

Hayâ sıyrılmış, inmiş: Öyle yüzüzlük ki her yerde...
 Ne çirkin yüzler örtermiş meğer bir incecik perde!
 Vefâ yok, ahde hürmet hiç, emânet lâfz-ı bî-medlûl;
 Yalan râic, hıyânet mültezem her yerde, hak meçhûl.
 Yürekler merhametsiz, duygular süflî, emeller hâr;
 Nazarlardan taşan ma'nâ ibâdullâhı istihkâr.
 Beyinler ürperir, yâ Rab, ne korkunç inkılâb olmuş:
 Ne din kalmış, ne îman, din harâb, îman türâb olmuş!

⁵ Nursi, Said, İlk Dönem Eserleri, Söz Basım Yayın, İstanbul, 2007, s.551.

⁶ Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat* (Yayına Hazırlayan: Şenol Tanju), Acar Basım, İstanbul, 2011, s. 346.

Mefâhir kaynasın gitsin de, vicdanlar kesilsin lâl...

Bu izmihlâl-i ahlâkî yürürken, durmaz istiklâl!⁷

Mehmet Kaplan bu şiiri tahlil ederken her ne kadar birinci beyti zayıf bir giriş⁸ olarak addederse de değerler noktasındaki çözümlemeye bakıldığında bunun tam aksi görülür. Hatta şiirin en kuvvetli tarafının burası olduğu dahi söylenebilir. Bu kuvvetli söyleyişe istinaden Lübnanlı şair Reşid Eyyub *Hürriyet kasidesi*'ne yazdığı nazirenin ilk beytinde aynı değerler sapmasından ve zamanın yozlaşmasından bahseder.⁹

Değerler yozlaşması, daha doğrusu asrın hükümlerinin sapması realist olarak bütün milletleri etkiler. Namık Kemal bu etkiyi kasidesinde dile getirir. Rezaizade Mahmut Ekrem ise bu sapmayı öncelikle Bihruz Bey üzerinden hissettirir. Devlet kapısında paşa babasının iltimasıyla kendine yer bulmuş; doğruluk ve samimiyetten sapmış bir insan tipidir Bihruz. Diğer taraftan Bihruz Bey'in kalemtaki arkadaşlarının da kendisinden pek farklı oldukları söylenemez. Her ne kadar Keşfi Bey gibi aleni bir yalancı olmasa da tükenmek üzere olan serveti, borçla alınan arabası ve yarım yamalak konuştuğu Fransızcası ve sözde sevdiği Periveş'e sunmak üzere oradan buradan tercüme ve alıntı yaparak yazdığı mektubuyla sahte/yalan bir kişiliktir Bihruz. Bu haliyle yani hem fiziksel hem de ruhsal yapısıyla yıkılış sürecindeki tüm kurumlarıyla Osmanlı'nın insan tarafıdır. Özüm senerek elde edilmemiş fikri yapıların, dini ve dünyevi anlamda tamamen farklı bir yöntem ortaya koyduğu açıktır. Bu şekilde elde edilen fikri yapıların ortaya koyacağı yaşam tarzının da sakil ve yapay durması elbette kaçınılmazdır.

Namık Kemal bu ilk beyitteki vurucu özetlemeyi sadece *sıdk* kelimesiyle yapmaz. Bu sapmanın doğuracağı sonucu nedensellik ilkesinden hareketle *selamet* kelimesiyle özetler. Doğruluk birey bazında devlet kapısından da gidince selamet yani güvenlik ortadan kalkar. Bundandır ki sıdkın ve selametın gittiği yerde durmak, kendine bir nevi fenalık etmektir. Yapılması gereken şey ise onuru ve şerefiyle oradan uzaklaşmak ve doğru yerde konumlanmaktır. Namık Kemal'in bu koşullarda devlet kapısını terk etmekle doğru olanı yaptığı veya doğru yerde

⁷ A.g.e., s.510.

⁸ Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri 1*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1991, s.44.

⁹ Yazıcı, Hüseyin, *Arap Dünyasında Namık Kemal: Reşid Eyyub'un Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi'ne Yazdığı Naziresi*, Elginkan Vakfı Yayını, 2012, İstanbul, s.95.

konumlandığı konusunda farklı görüşler ileri sürülebilir.

Romantik olan Namık Kemal bu kasidesinin bilhassa ilk on dört beytinde nerdeyse tamamen realist gibidir. Namık Kemal'den beklenen de fikir ve nesir sahasına getireceği realist yeniliklerdir. Bu beklenti fikir sahasında gerçekleşir ve özellikle şiir yoluyla öne çıkar.

İlk beyitte devletin kapısından ayrıldığını söyledikten sonra inzivaya çekileceğini düşünenler yanılır. İkinci beyitten başlayıp on dördüncü beyte kadar milleti önceler ve onlara yapacağı hizmet için her türlü cefaya katlanacağını söyler. Asrın hükümlerinin her ne kadar doğruluk ve esenlik değerinden saptığına kani ise de ikinci ve onu takip eden üçüncü beyitte milletin özünde var olan cevher değerinin farkında olduğunu göstermektedir. Bu nedenle kanunların millete uygun hale getirildiği anda içinde bulunulan kaostan da kurtulacağı kanaatindedir.

Usanmaz kendini insan bilenler halka hizmetten
Mürüvvet-mend olan mazluma el çekmez îânetten

Hakîr olduysa millet, şânına noksan gelir sanma
Yere düşmekle cevher, sâkıt olmaz kadr-ü kıymetten¹⁰

*Hürriyet kasidesi'*ndeki 6. beyitten yola çıkılarak, hayatın değerini şöhretten yüksek tutan kişilerin, geçici değerleri değil, ebedi zevkleri üstün tuttukları belirtilebilir.

Hemen bir feyz-i bâkî terk eder bir zevk-i fânîye

Hayâtın kadrini âlî bilenler hüsn-i şöhretten¹¹

Bihruz Bey'de eksik olan budur. Bihruz servetini, aile bağlarını, devlet kapısındaki memuriyetini şöhret uğruna harcamıştır. Borçlanarak aldığı arabası, parasını nasıl ödeyeceğini bilmediği yeni moda kıyafetleri, Fransızca dersleri bunların hepsi bu yolda harcadığı ve başarısız olduğu yapay hayatının parçalarıdır. Namık Kemal'i ise sürekli güncel kılanın belirtilen bu değerleri içselleştirerek cemiyete aksettirmeye çalışmasıdır.

¹⁰ Kurdakul, Şükran, *Namık Kemal*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2000, s.100.

¹¹ Kurdakul, Şükran, *Namık Kemal*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2000, s.100.

Bihruz Bey ile Keşfi Bey arkadaşlıklar. Ve yan yanadırlar. Tıpkı doğru ilen yalanın yan yana olduğu gibi. İki zıttın bir arada olması mümkün olabilir ama vaki olamaz. Namık Kemal, kasidesinde asrın sapkınlığını doğruluğun ve güvenin gitmesiyle öncelerken *Araba Sevdası*'nda Rezaizde Mahmut Ekrem de yalanı önceler ve galip getirir. Böylece üstadının şiirde yaptığını nesirde yaparak onu takip eder.

Yalanla yani Keşfi Bey ile ilk tanışma birinci kısmın altıncı bölümünde olumsuz bir portre ile karşımıza çıkar.¹² Bihruz Bey'in ilk görüşte aşık olduğu Periveş Hanım'la ilgili sorgulamasına Keşfi Bey dahil olur. Periveş'in arabasını tanıyamayacağını ama kendisini tanıdığını¹³ söyleyerek ilk yalanını söyler. Böylece romanın sonuna kadar devam edecek yalan silsilesinin önu açılmış olur.

Bihruz Bey arkadaşı Keşfi Bey'in söylediğinin yalan olduğunu düşünür ama onun böyle ihtiyatlı bir yalan söylemesinin sebebini araştırmadan da edemez. Bunu bir rekabetin gereği sayar. Doğru ile yalanın yani kendisi ile Keşfi'nin, Periveş için edecekleri bir rekabetin yalanı olarak algılar. Ama ikisinin arasındaki farkın da siyah ile beyaz arasındaki hatta romandaki tabirle Küçük Çamlıca ile Kadıköy arasındaki fark kadar olduğunu söyler. Bu nedenle de Periveş Hanım'ın kendisini tercih edeceğini düşünür.¹⁴

Çamlıca tasviri, Bihruz Bey'in tarifi ve tasviri, Keşfi Bey'in dahili, Periveş ve Çengi Hanım'la tanışma ve ayrılıkla romanın birinci kısım tamamlanır. Yozlaşmışlığın kolektif temsilcileri Keşfi Bey ile Periveş ve Çengi Hanım olurken saflığın temsilcisi ise Bihruz Bey'dir bu kısımda. Buradaki Bihruz Bey *Hürriyet kasidesi*'ndeki yere düşen cevher gibidir ve hala kurtulma şansı vardır. Ancak romanın sonuna kadar Bihruz Bey'in içindeki cevher değere yani doğruluk değerine ulaştığını göremeyiz maalesef. Yalan bir kere ortaya çıkmaya görsün. Artık ardı arkası kesilmez. Sadece söyleyen kişiyi değil muhatap aldığı kişiyi de zehirli bal gibi bir çatışmanın içine sokar. Bihruz Bey bu çatışmayı en ileri düzeyde yaşayandır.¹⁵ Çoğu zaman yalanın muhatap alındığı kişi daha çok ıstırap içinde kalır. Hele bu kişi Bihruz Bey gibi saf ve zaif bir karakter ise trajedi daha ileri

¹² Rezaizde Mahmut Ekrem, *Araba Sevdası*, s. 23, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2017.

¹³ Age, s.23.

¹⁴ Age, s.24.

¹⁵ Age., s.88., s.99.

boyut alır.¹⁶ Hemen hemen bir kaç sayfada bir karşımıza çıkan Keşfi Bey'in karakterinin yalan üzerine inşa edildiği Bihruz Bey'le beraber kalemde bulunanların ikrarıyla tescil edilmiş olur.¹⁷

Keşfi Bey namına yakışır şekilde en etkili yalanını söyleyerek romanın ana vakasının kırılma anını oluşturur. Periveş'in öldüğünü söyler Bihruz Bey'e.¹⁸ O da inanır ve bu ölümden kendini sorumlu tutar. Derdiyle baş başa kalır. Bundan sonra çözülme daha da hız kazanır. Elde olan bütün sermayesiyle beraber Periveş'i de kaybeder ve romanın sonundaki yalan düğümlenmeleri dağılmayı engelleyemez. Bu noktada hem gerçek anlamda hem de manevi anlamda sermaye yitimi ile asrın değer yargılarının yitimi ortaktır. Namık Kemal de devletin kapısından çekilmesini daha doğrusu kazanımlarını kaybetmesini asrın bozulmasına, sıdkın ve selametın çağın kurumlarından gitmesine bağlar. Ve büyük bir aile olan devletin çözülmesini bu değerlerin yitirilmesiyle açıklar.

Recaizade Mahmut Ekrem romandaki çözümleri; Keşfi Bey'in yalancılığı ve Bihruz Bey'in doğru ile eğrinin ayrımını yapamayan kişiliğiyle açıklar. Keşfi Bey'in yalanla yoğrulmuş karakterinin müsebbibi açıkça ortaya koyulmuştur. Bu sürecin temelinde Keşfi Bey'in ailesi vardır ve ona yalan söyleme huyunun ailesinden geçtiği söylenir.¹⁹ Daha sonra Bihruz Bey'e söylediği her şeyin yalan olduğu madde madde sıralanır.²⁰ Ancak romanda bu kadar da olmaz denilen nokta Bihruz'un aptallık derecesindeki saflığıdır. Romanda sıradanlaşan Keşfi Bey yalanları, vakanın heyecanını da öldürür ve yalan üstünlüğü ve saflık mağlubiyeti okuyucuyu sıkacak boyuta gelir. Recaizade Mahmut Ekrem, çağın geçer akçesi gibi duran doğruluktan sapma durumuna bu şekilde ayna tutar.

Keşfi Bey yalan söylemeye Bihruz Bey de bu yalanlara inanmaya devam ederler.²¹ Romanın sonunda bütün yalanlar ortaya çıkar. Lakin bir devir kapanmıştır artık. Çözümlerin merkezinde ise bir paşazade vardır.

Dokuzuncu beyitte;

¹⁶ Age., s.102.

¹⁷ Age., s.113.

¹⁸ Age., s.135.

¹⁹ Age., s.138-139.

²⁰ Age., s.141-143.

²¹ Age., s.160.

Felekten intikam almak, demektir ehl-i idrake

Edip tezyid-i gayret müstefid olmak nedametten²² diyen Namık Kemal; kendini bilme, değerlerine yönelme ve akli melekeleri doğru kullanmanın insanın yaratılış gayesindeki temel amaçlar olduğunu ileri sürer. Böylece, var olan yanlış düzene göre değil de temelde insanın ulaşması arzu edilen akıl ve bilinç düzeyine çıkmak olarak ifade edilebilecek bu durum, Bihruz Bey için bu düzeye hiç gelemeyen yitirilmiş olur. Namık Kemal'de ümit kesilmeyen yere düşmüş cevher, Recaizade'de yerde kalmış ve cevher değerine hiç çıkamamıştır.

Sonuç

Eserlerin yazılış tarihi ve Namık Kemal ile Recaizade Mahmut Ekrem'in aralarındaki ilişkiden yola çıkarak ortaya koyduğumuz *Hürriyet Kasidesi*'nden *Araba Sevdası*'na yansıyan değerler yozlaşmasında; doğruluğun ve güvenliğin gitmesiyle yerine yalanla gelen yokluk ve çöküşün portresi çizilmiştir.

Namık Kemal bunu nazım yoluyla dile getirirken Recaizade Mahmut Ekrem nesirde somutlaştırır. Her iki metnin ortak noktası değer-davranış boyutunun olumsuz olduğudur. Aynı zamanda her iki metinde de düşünce-davranış çatışması disiplinler arası işbirliği parametreleri ile verilir. Her iki metinde de realist bir bakış açısı vardır ve davranışları etkileyen faktörler rasyonel biçimde yansıtılmaya çalışılır.

Namık Kemal değerler yozlaşmışlığına karşı tavrını açıktan ortaya koyarken Recaizade Mahmut Ekrem kurgusal bir metin yoluyla ortaya koyar.

İki metin arasındaki ortak noktalar, *Araba Sevdası*'nın yazıldığı ve yayınlandığı dönem dikkate alındığında Namık Kemal etkisi, bilhassa *Hürriyet kasidesi* etkisi açıkça görülebilir.

²² Kurdakul, Şükran, *Namık Kemal*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2000, s.100.

Kaynaklar

Ersoy, Mehmet Akif, *Safahat* (Yayına Hazırlayan: Şenol Tanju), Acar Basım, İstanbul, 2011.

Kaplan, Mehmet, *Şiir Tahlilleri 1*, Dergah Yayınları, İstanbul, 1991.

Kurdakul, Şükran, *Namık Kemal*, Evrensel Basım Yayın, İstanbul, 2000.

Nursi, Said, *İlk Dönem Eserleri*, Söz Basım Yayın, İstanbul, 2007.

Recaizade Mahmut Ekrem, *Araba Sevdası*, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2017.

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2013, s. 421.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Yazıcı, Hüseyin, Arap Dünyasında Namık Kemal: Reşid Eyyub'un Namık Kemal'in *Hürriyet Kasidesi*'ne Yazdığı Naziresi, Elginkan Vakfı Yayını, İstanbul, 2012.